

ПРОБЛЕМА ОСВІТНЬОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПАРАДИГМИ

В.В. Лісіцин

Україна, м. Запоріжжя, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Прискорення розвитку суспільства, що відбуваються в сучасному світі, створюють необхідність для постійного поновлення знань та удосконалення вмінь і навичок для людини, яка живе в умовах швидких змін. Як влучно зазначив американський філософ Елвін Тоффлер, в постіндустріальну епоху «знання все більш стає «швидкопсувним» продуктом [1, с.450]. Тому в ХХІ ст. концепція безперервного навчання протягом всього життя набуває ключового значення. Все це робить актуальним оптимізацію післядипломної освіти педагогів, бо саме від них залежить чи будуть наші діти отримувати якісну сучасну освіту, чи будуть задовольнятися знаннями, що вже є морально застарілими.

Безперервна освіта педагогів фактично перетворює їх самих на вічних учнів. Так само як і учні шкіл вони потребують до себе особистісно-орієнтованого ставлення. В наш час з'являється велика кількість статей і монографій, в яких обґрунтовується необхідність визнання дитини особистістю, що не може вважатися засобом задля досягнення чийось цілей, а повинна бути, говорячи словами І.Канта, «метою самою по собі». Цілком виправдано захищаючи дитину, теоретики освіти майже не звертають уваги на те, що вчитель також є особистістю, яка постійно перебуває в процесі навчання і яка також потребує поваги до себе та можливості діяти в умовах акмеологічного середовища.

Однак становище, в якому сьогодні опинилися українські вчителі, не дозволяє їм всебічно розвивати свої здібності і оптимально реалізовувати свій творчий потенціал. Навіть якщо не брати до уваги матеріальні проблеми і зниження соціального статусу педагогів, а зосередити увагу тільки на професійній діяльності, можна побачити, що працювати освітянам стає все важче. Перевантаженість представників цієї професії спостерігається не лише в нашій країні, але й загалом у світі. Як було зазначено в доповіді Жака Делора, оприлюдненій в «Основних положеннях Докладу Міжнародної комісії з освіти для ХХІ ст.», з педагога сьогодні багато вимагається, іноді занадто багато, йому доводиться виправляти помилки інших установ, в умовах коли зовнішній

світ все більшою мірою проникає в школу. Правий вчитель чи неправий, він відчуває себе самотнім не тільки тому, що його діяльність носить індивідуальний характер, але й з причини сподівань, які покладаються на нього, а також через зазвичай несправедливу критику, що звалюється на нього [1].

Сучасний вітчизняний вчитель відчуває себе об'єктом несправедливості через те, що він став заручником перманентного суперечливого процесу реформування системи освіти, що здійснюється протягом останніх десятиліть. Реформи іноді мають безсистемний характер і не забезпечені необхідним науковим обґрунтуванням. Думка вчителів-практиків зазвичай не враховується під час підготовки перетворень. У відповідності з принципом випереджувальності, який є одним з ключових для нової парадигми освіти, педагогу слід було б надати можливість заздалегідь підготуватися до змін і отримати в цьому допомогу від суб'єктів перетворювальної діяльності. В дійсності ж педагог дуже часто опиняється в ситуації, коли йому доводиться терміново адаптуватися до нових умов, здійснюючи самоосвіту вже в процесі реформування. Все це створює додаткове навантаження на і до того перевантаженого вчителя.

Становлення особистості багатьох педагогів відбувалося в умовах панування модерної парадигми освіти, що спрямовувалася на формування просвітницької людини. Постійні ж перетворення, в яких вчитель опинився сьогодні, вимагають від нього бути людиною інноваційною. Швидко здійснити трансформацію своєї сутності для особистості, що вже сталася, надзвичайно складно. Ті, хто на це нездатний, опиняється перед необхідністю виявляти себе таким чином, який для нього не є властивим, тобто порушувати діалектичний взаємозв'язок між сутністю та явищем.

Без готовності педагога до змін та його підтримки жодна реформа в системі освіти не буде успішною. Ось чому важливо, щоб він не відчував несправедливого відношення до себе з боку держави. Є підстави стверджувати, що певна несправедливість в цьому відношенні має місце. Діяльність вчителя стала більше контролюватися як з боку державних інституцій, так і з боку батьків. Контроль може здійснюватися безпосередньо, або через аналіз результатів моніторингів, предметних олімпіад, конкурсів, Державної підсумкової атестації або Зовнішнього незалежного оцінювання. Підвищення вимог до роботи освітян не викликало б незадоволення з їх боку, якби це супроводжувалося зростанням їх можливостей впливати на організацію навчально-виховного процесу і значним збільшенням винагороди за нелегку працю. Однак такого зростання, нажалі сьогодні не спостерігається.

Біблійна формула «Від усякого, кому дано багато, багато й вимагатимуть» може бути справедливою також в зворотному визначенні «від кого багато вимагають, тому слід багато і давати». Тенденція до зростання відповідальності педагогів за результати їх праці відповідно до принципів справедливості мала б супроводжуватися відповідним збільшенням свободи. Відповідальність та свобода зазвичай розглядаються як взаємопов'язані реальності. Очевидно, що не може бути відповідальності у того, хто немає можливості самостійно приймати рішення і впливати на процес його виконання. В сучасній освітній дійсності спостерігаються явища, коли принцип відповідності свободи та відповідальності іноді порушується. Це пов'язано з обмеженням свободи вчителів, і перш за все зі скороченням їх вільного часу. Тут буде доречним пригадати слова нашого видатного співвітчизника Василя Олександровича Сухомлинського, який писав: «Чим менше в учителя вільного часу, чим більше завантажений він всілякими планами, звітами, засіданнями, тим більше спустошується його духовний світ тим скоріше наступить та фаза його життя, коли вчителю вже нічого буде віддавати вихованцям» [2, с.45].

Обмеженням свободи сучасного педагога можна вважати також зменшення його можливості впливати на своїх вихованців. Якщо раніше підставами для впливу був не лише авторитет вчителя, але й можливість використовувати примус, то в наш час останній заперечується, оскільки суперечить принципам особистісно-орієнтованої парадигми освіти. Запровадження суб'єкт - суб'єктних відносин фактично призводить до перерозподілу колишніх повноважень вчителя, між двома суб'єктами – ним самим та його учнем. Зменшення свободи педагога при цьому не супроводжується, як того вимагає справедливість, еквівалентним зменшенням його необхідності. Навпаки, у вітчизняній освітній дійсності спостерігається тенденція до зростання останньої. Це визначається підвищенням вимог до рівня навчальних досягнень учнів, збільшенням обсягу матеріалу, що вивчається в школі, та ускладненням навчальних програм. Виконання вимог державного стандарту освіти, як раніше покладається на вчителя.

Обмеження можливостей для здійснення впливу педагога на освітній процес і відсутність сприятливих умов для розвитку його творчих здібностей змушує поставити питання про те, в чому взагалі полягає його суб'єктність. Мета і завдання його освітньої діяльності визначаються державними стандартами та навчальними програмами. Форми і методи залежать від освітньої мети та завдань, навчальних матеріалів, що є у розпорядженні вчителя та дітей, регламенту роботи начальних закладів, рівня підготовленості учнів, рекомендацій педагогічної науки, уявлень

адміністрації про правильність викладання предмету, необхідності орієнтуватися на результати перевірок з боку контролюючих органів та результати зовнішнього незалежного оцінювання і т.ін.

В таких умовах вчитель навряд чи наважиться на творчий пошук та педагогічні експерименти, які не можуть гарантувати отримання бажаного результату у найближчій перспективі. Педагог в сучасній системі освіти змушений бути не творцем, а скоріше виконавцем. Він фактично виступає в ролі реалізатора настанов тих інституцій, які визначають спрямованість, зміст і засоби освітньої діяльності, і здатні презентувати себе в якості її справжніх суб'єктів.

Втрата суб'єктних якостей відбилася на соціальному статусі вчителя. Він сьогодні перестав бути центром педагогічного Всесвіту і втратив колишній авторитет, що мав в суспільстві. Замість принципу педагогоцентризму, сучасна парадигма освіти проголошує принцип дитиноцентризму. Однак це суперечить діалектичному підходу і не відповідає суб'єкт – суб'єктним відносинам. Якщо між вчителем і учнем мають існувати співпраця і партнерські стосунки, то чому один з них опиняється в пріоритетному становищі по відношенню до іншого?

Література:

1. Делор Ж. Образование — скрытое сокровище. Предисловие к докладу международной комиссии по образованию для XXI века, представленному ЮНЕСКО, «Образование: скрытое сокровище»/Ж.Делор. – М.: «Форум», Инфа-М, 1998. - 272с.
2. Сухомлинський, В. А. Не только разумом, но и сердцем ... : сб. ст. и фрагментов из работ/ В. А. Сухомлинский ; сост. и авт. предисл. Л. В. Голованов. – 2-е изд. – М. : Мол. гвардия, 1990. – 139 с.
3. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. —557, [3] с. — (Philosophy).